

SLOVANSKA NAJDIŠČA V VZHODNI FURLANIJI

PAOLA KOROSEČ

V znanstveni literaturi se pogosto omenjajo luničasti uhani iz Čedadu, ki so jih nekateri tolmačili tudi kot germansko ostalino.¹ Ti uhani, kakor tudi nekatere druge ostaline, pa sodijo v krog köttlaške kulturne skupine in so tako izrazite, da jih ni mogoče izločiti iz tega kulturnega kroga. Vsekakor so materialen dokaz slovanske kulture v vzhodni Furlaniji v IX. in X. stoletju. Že zgodovinski viri nam pričajo o posameznih slovanskih sunkih v smeri proti Čedadu in Ogleju. Poleg tega pa je zgodovinsko ugotovljeno tudi naseljevanje Slovencev še preko Tilmenta ob koncu X. stoletja.² Arheoloških materialnih dokazov o naseljevanju v vzhodni Furlaniji pa v resnici doslej nismo imeli, čeprav je bilo nekaj gradiva po raznih muzejih. To gradivo pa kaže, da se je naselitev pričejala že poprej, vsaj v IX. stoletju. Zgodnejših najdb za sedaj še nimamo, kar pa ne izključuje možnosti, da se bodo danes ali jutri tudi odkrile.

V tem članku sem zbrala gradivo severnega dela vzhodne Furlanije, ki je v glavnem v muzejih v Čedadu (Cividale) in v Vidmu (Udine).³ Gradivo južnega dela vzhodne Furlanije, ki je v Trstu in v Ogleju (Aquiliei), pa bom objavila v drugem članku.

Arheološke najdbe, ki so jih doslej našli na področju tega dela Furlanije, predstavljajo v glavnem slučajne najdbe in sicer iz grobišč. Samo grobišče v Fortuite a Turida (blizu Čedadu), katerega material je v Čedadu, je bilo sistematično raziskano, vendar pa neobjavljeno, razen nekaj že poprej omenjenih uhanov. Poleg te lokalitete imamo doslej znano še grobišče v Corno di Rosazzo, dalje imamo nekaj najdb iz Goda (blizu Gemone) in iz Caporiacca poleg Persa.

Grobišče v Fortuite a Turida, ki ima največ doslej znanega gradiva, je skoraj brez vsakih podatkov tako glede izkopavanja kakor tudi glede ostalih momentov. Gradivo je vneseno v inventar muzeja »Museo civico« v Čedadu pod št. 2171—2212. Žal ne poznamo števila skeletov, ki so bili odkriti v tej nekropoli. Prav tako nimamo ohranjene nobene grobne

¹ Dinklage, Frühdeutsche Volkskultur in Kärnten und seinen Marken, Ljubljana 1943. — Garmanen-Erbe, Monatsschrift für deutsche Vorgeschichte, Jhg. 6., 1941, 69 sl. — Dinklage, Frühdeutsche Volkskultur der Ostmark im Spiegel der Bodenfunde von Untersteiermark und Krain, 1942 MAGW, 71).

² Kos, Zgodovina Slovencev, Ljubljana 1933, 120.

³ Gradivo sta mi ljubeznivo dala na razpolago g. Carlo Smeda de Marco, direktor muzeja v Vidmu (Udine) in direktor muzeja v Čedadu (Cividale). Za vso ljubeznivost se jima tu najprislejše zahvaljujem.

celote. Sodeč pa po množini gradiva, je nekropola morala biti srednje velika. Govori se, da je obsegala okoli 23 skeletov, kar bi po množini pridevkov, ki so bili najdeni v grobovih, govorilo za točnost. Vendar so mogoče tu šteli le skelete, ki so imeli pridevke, medtem ko skeleti brez pridevkov niso bili upoštevani. Računati moramo, da imamo v naših slovenskih nekropolah vedno vsaj polovico skeletov brez kakršnih koli pridevkov, včasih pa tudi do dve tretjini. Po vsej priliki so imele tudi tamkajšnje nekropole takšno razmerje.

Ohranjeno gradivo obsega fibule, uhanе, prstane, en nožič in eno puščico. Celotno gradivo grobišča v Fortuite a Turida pripada izraziti köttlaški kulturni skupini, ki, kakor vidimo po tem gradivu, ne sega samo v današnjo zahodno Slovenijo, temveč zajema tudi področje vzhodne Furlanije. Med karakterističnimi objekti iz te lokalitete sta dve fibuli, izdelani iz dvojne bronaste pločevine, ki sta poleg emajliranih litih fibul značilni za köttlaško skupino. Obedve sta na zgornji strani ornamentirani. Prva je okrogla in ornamentirana v tehniki tremoliranja. Na srednjem vzboklem delu je rastlinski motiv v obliki trolistne deteljice (T, I, 4 a, b). Takšne fibule manjših oblik s podobno ornametalno tehniko imamo tudi v nekaterih drugih nekropolah köttlaške skupine. Take so v Mengšu⁴ in Köttlachu,⁵ kjer je kot motiv oblikovan križ, ter v Krunglu,⁶ kjer je kot motiv upodobljena ravno tako kakor v našem primeru trolistna deteljica.

Druga fibula sodi v skupino t. i. dvoramnih fibul. Ornamentirana je tudi v tehniki tremoliranja. Motiv je stilizirana rastlina. Sama fibula ima podobo fibule očalarke, katere srednji del je polkrožno izbočen (T, I, 1). Fragment podobne fibule je najden tudi v Bohinjski Srednji vasi, dalje tudi samo fragment v Langenschönbichlu pri Tullnu. Na osnovi fibule iz Fortuite je mogoče rekonstruirati tudi pravo obliko obeh drugih fragmentov, ki je bila doslej neznana, medtem ko so se fragmenti tolmačili tudi na druge načine. Oba fragmenta so pa našli v grobovih z izrazito köttlaškim materialom. Tako je fragment v Bohinjski Srednji vasi najden v grobu št. 12, v katerem so dobili tudi večje število obsenčnih obročkov in köttlaških prstanov.⁷ Fragment v Langenschönbichlu pa je bil v grobu z graviranim luničastim uhanom.⁸ Razloček med fortuitskim primerom in obema drugima fragmentoma je samo v upodobitvi ornamentalnega motiva, ker je na zadnjih dveh stiliziran motiv lilije. Dve dvoramni fibuli sta najdeni tudi na Bledu in sicer je ena bronasta (grob 125), druga pa železna (grob 47). Na prvi je pahljačasti ornament, kakor ga imenuje Kastelic. Ta je pa popolnoma identičen z ornamentom na naši fibuli.^{8a}

⁴ Carniola, Ljubljana 1908, T. III, 5.

⁵ Pittioni, Der frühmittelalterliche Gräberfund von Köttlach, Wien 1943, 16, T. X. 4—6.

⁶ Riegl-Zimmermann, Kunstgewerbe des frühen Mittelalters, Wien 1923, 72, sl. 60.

⁷ Carniola 1908, T. II, 7.

⁸ Fundberichte aus Österreich, II, 1936, kjer nam Beninger poroča, da so na Dunaju iz te nekropole trije bronasti obeski, en obsenčni obroček in dva železna noža.

^{8a} Kastelic-Skerlj, Slovanska nekropola na Bledu, Ljubljana 1950, 39, sl. 13.

Uhane, ki so najdeni v Fortuite, moremo razdeliti v dve glavni skupini, na tako imenovane obsenčne obročke in na luničaste uhane. V prvo skupino spada šest velikih in troje srednjevelikih obročkov iz debelejšje bronaste žice s konusi na koncih. Sem sodi tudi skoraj kot zapestnica velik obroček iz debele bronaste žice ravno tako s konusi na koncih. Poleg tega pa imamo tudi še več fragmentov podobnih obročkov. Medtem ko imajo ti obročki konuse na obeh koncih, imamo še tri obročke, pri katerih se samo en konec končuje v konus, drugi konec pa je ravno odrezan (T. II, 3, 4, 5).

Eden od izrazitih obročkov ali uhanov köttlaške skupine je tip uhana s tremi jagodami (T. II, 2). Na našem najdišču so našli dva takšna uhana, katerega jagode so bikonične, sestavljene iz dveh votlih polovic. Obroček je med jagodami ovit s filigransko žico. Kraja obročka se pa končujeta v kvačici. Medtem ko je en uhan hranjen v celoti, drugemu manjka polovica ene jagode. Vendar pa ta dva primera tu nista bila osamljena, ker imamo tudi še bronaste fragmente dveh podobnih uhanov. Tip takšnega uhana nam je znan iz Köttlacha;⁹ tam se en kraj končuje v S-petljo, drugi pa v kvačico. Podoben obroček so našli tudi v Strassengelu,¹⁰ z enim fragmentiranim koncem, medtem ko se drugi končuje v S-petljo. Dobro ohranjen identičen uhan je najden tudi v Diemlachu,¹¹ kjer so odkrili le dva skeleta. Kot pridevek sta imela dva takšna uhana. Primer, ki ga je objavil Dinklage,¹² ima kraja, ki se končujeta v petljo in kvačico. Poleg teh je podoben tip uhanov najden tudi v Črnomlju,¹³ in sicer so ohranjeni štirje fragmentirani obročki s S-koncem, toda samo še z eno ohranjeno jagodo.

Naši uhani tega tipa, ki jih moramo prišteti köttlaški kulturni skupini, so tipični prav za to skupino. Uhane s tremi jagodami imamo sicer tudi v dalmatinski skupini, ki se pa tako tipološko kakor genetično razločujejo od naših ter se med seboj nikakor ne morejo povezati. S tem pa ni mišljeno, da ne bi mogel obstajati neki vpliv dalmatinske kulturne skupine, kjer imamo izredno veliko raznih tipičnih variant, vendar pa izdelanih v povsem drugi koncepciji. Vprašanje medsebojnega odnosa teh dalmatinskih uhanov z našimi še ni niti načeto, čeprav bi bilo izredno zanimivo. Vsekakor pa bi eventualen vpliv morali prej pričakovati direktno proti severu, ne pa proti zahodu. Tako je skoraj odveč trditi, da so v okolici Čedadada takšni uhani dospeli direktno s severa, niso pa pod nekim drugim vplivom z jugovzhoda. V tej smeri namreč nimamo niti strnjenih naselbin, vsaj kar zadeva furlansko področje.

Drugo skupino uhanov predstavlja deset luničastih uhanov, ki se morajo razdeliti delno tako po načinu ornamentike in tudi po tehničnem delu na dve skupini: na emajlirane uhane, od katerih sta najdena le dva, ter na gravirane, od katerih so našli osem primerov. Emajlirana uhana sta vlita v bronu in predstavljata par. Zelo dobro sta ohranjena, samo

⁹ Pittioni, Köttlach, T. XI, 7.

¹⁰ MAGW 1889, 166.

¹¹ Fundberichte aus Österreich, I, 23.

¹² Dinklage, Frühdeutsche Volkskultur, T. 6.

¹³ V tej lokaliteti so najdeni tudi še drugi skeleti z enakimi uhani. Material ni objavljen.

enemu je fragmentiran obroček. Rastlinski motiv, ki je kot ornament, je izdelan v jamičastem emajlu modre barve (T. I, 23). Omeniti moram, da so takšni emajlirani uhani poleg že v znanih lokalitetah köttlaške kulturne skupine tudi še na drugih mestih vzhodne Furlanije, tako v Caporiaccu v bližini Persa in v Corno di Rosazzo.¹⁴

Vsi uhani skupine graviranih luničastih uhanov so zelo dobro ohranjeni. Ornamentirani so v tehniki tremoliranja z raznovrstnimi geometričnimi motivi, ki predstavljajo razne cikcakaste linije v eni ali v več vrstah, dalje viseče polkroge, šrafirane in nešrafirane trikotnike ter horizontalne linije, paralele z robovi uhana, in krajše vertikalne linije. En uhan pa ima polmesečne, na sredi prelomljene motive. Večina uhanov (T. I, 5, 7, 10) ima na rogovih lunule manjše plastične jagode. Le en uhan je brez takih izrazitih jagod (T. I, 9), medtem ko se pri dveh drugih jagoda končuje v izrazito S-petljo, a obroček teh uhanov je zviti v kvačico (T. II, 1). Analogij ali komparativnega gradiva za ta dva uhana za sedaj nimamo nikjer. Poleg teh dveh posebnih uhanov imamo na našem najdišču še tri uhane, katerih obroček se končuje v plastično jagodo (T. I, 6, 8). Tudi taki uhani, pri katerih bi se obroček končal v jagodo, doslej niso znani v literaturi. Izjemo predstavlja le uhan, najden na Ptujskem gradu v grobu 203.¹⁵ Mogoče bi v to skupino mogli staviti še en uhan iz Bohinjske Srednje vasi, kjer je, sodeč po sliki,¹⁶ na koncu obročka manjša odebelitev.

Gravirani uhani so zelo razširjeni po vseh najdiščih köttlaške kulturne skupine. Ornamentirani s cikcakastimi linijami v dveh vrstah so v Langenschönbichlu¹⁷ in v Wallensdorfu.¹⁸ Z eno cikcakasto linijo so pa v Köttlachu¹⁹ in v Ljubljani.²⁰ Motiv polkrogov je pa na raznih najdiščih. Posameznih motivov, kakor tudi sistema celotne ornamentike v tej obliki (T. I, 9), pa na luničastih uhanih ne nahajamo drugod, ampak le v Furlaniji.²¹

Med gradivom te lokalitete so našli tudi deset prstanov, ki so vsi uliti. Razdeliti jih moramo v dve glavni skupini. V prvo vrsto bi prišli štirje prstani polkrožnega preseka (T. II, 7), v drugi skupini so pa ploščati prstani, katerih so našli šest. Ti so pa ornamentirani s cikcakasto linijo, z majhnimi krožiči ali brez njih, dalje s krožiči z vdolbino na sredi (T. II, 8a—d), ali pa z vodoravnimi kanelurami (T. II, 6). Tudi ti prstani so izrazito köttlaški in jih nahajamo v belobrdski samo sporadično.

Poleg nakita, ki so ga našli v tej nekropoli, sta znana tudi dva kosa orožja. Kot prvi predmet sodi sem majhen železen nož, katerega rezilo je ostro oddeljeno od ročaja, hrbet pa je raven. Drugi predmet pa je

¹⁴ Dinklage, Frühdeutsche Volkskultur, T. III, 5, je v muzeju v Vidmu (Udinah).

¹⁵ Korošec, Staroslovansko grobišče na Ptujskem gradu, Ljubljana 1950, sl. 54, str. 323, sl. b.

¹⁶ Carniola 1908, T. II, 20.

¹⁷ Germanen-Erbe 1941, 74, sl. 41.

¹⁸ l. c. 74, sl. 39.

¹⁹ Pittioni, Köttlach, T. VII, 1—6.

²⁰ Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo, 1937, 136, sl. 1 g.

²¹ Uhan je v Museo Civico v Vidmu (Udine).

majhna železna puščica listaste oblike. Oba predmeta, tako nož kakor puščica, sta atipična za časovno in kulturno opredelitev te nekropole.

Grobišče v Corno di Rosazzo, katerega gradivo je v Museo Civico v Vidmu (Udine), predstavlja majhno nekropolo s sedmimi skeleti, od katerih je eden otroški.²² Najdba tega grobišča sodi tudi med naključne. Pri kopanju vodovoda v tamkajšnjem župnišču so našli skelete 0,70 m globoko. Ležali so eden za drugim, usmerjeni od zahoda proti vzhodu. Ne vemo niti pravega števila tu obstoječih grobov, katerih mora biti glede na vrsto, kakor so ležali, veliko več in pripadajo večji nekropoli. Ohranjena sta le dva luničasta bronasta emajlirana uhana s tremi roglji. Na enem uhanu je kot ornament upodobljen zelo pogosto uporabljen stiliziran rastlinski motiv. Emajl, ki je na tem uhanu, je modre, zelene in delno bele barve (T. III, 1). Obroček je pri tem uhanu fragmentiran. Drugi uhan je ornamentiran z živalskim motivom (T. III, 2). Ker je uhan že zelo izrabljen, niso več opazne gravirane linije, kakršne nahajamo na drugih podobnih uhanih. Emajl, ki je bil zelenomoder, je tu zvečine že izpadel. Motiva, ki sta na teh dveh uhanih, kakor tudi motive na uhanih iz Fortuite, nahajamo na velikem številu drugih uhanov v köttlaški kulturni skupini.

Poleg zgornjih emajliranih uhanov so v tej nekropoli našli pri otroškem skeletu tudi še dva obsenčna obročka s konusi na konceh (T. III, 3). Uporabljena pa nista bila kot obsenčna obročka, temveč kot zapestnici, ker sta bila na rokah skeleta.

Tretja nekropola leži v Caporiaccu, od koder je znan velikokrat citirani emajlirani bronasti uhan (T. III, 5). Ta je danes v Museo Civico v Vidmu (Udine). Drugega gradiva s te lokalitete za sedaj ne poznamo. Omenjeni uhan so našli po naključju. Ni izključeno, da je bila tu večja nekropola, o kateri pa za sedaj nimamo nikakršnih podatkov. Omenjeni uhan je ornamentiran v tehniki graviranja. V medprostorih so pa jamice z emajlom bele, črne in zelene barve. Kombinacijo dveh tehnik nahajamo tudi na emajliranih uhanih, ki so ornamentirani z živalskim motivom, medtem ko so redkejši pri stiliziranih rastlinskih motivih. Podobno tehniko imamo tako na uhanih na Ptujskem gradu,²³ kakor v Krunglu²⁴ in v Mengšu.²⁵

Verjetno je bila nekropola tudi v Godo di Gemona. Iz te nekropole imamo ravno tako samo en uhan ali obroček, izdelan iz tanjše bronaste žice, ki ima na svoji spodnji strani štiri zanke. Tudi ta uhan je bil najden po naključju in je danes v istem muzeju kakor zgornji (T. III, 4). Zadnja zanka na uhanu je rabila kot petlja, medtem ko je drugi konec obročka rabil kot kvačica. Analogne primere za ta uhana so našli na Ptujskem gradu v grobu 267,²⁶ dalje v Bohinjski Srednji vasi v grobu 23,²⁷

²² C. Sameda de Marco, *Reperti archeologici in Friuli* (Accademia di scienze lettere e arti di Udine), Udine 1955, 20 sl., sl 17.

²³ Korošec, *Staroslovenska grobišča v severni Sloveniji*, Celje 1947, sl. 24.

²⁴ *Archeologiai Értesítő*, 1897, T. V. 1—9.

²⁵ Carniola 1908, T. II, 25.

²⁶ Korošec, *Staroslovansko grobišče na Ptujskem polju*, 191, sl. 86.

²⁷ Carniola 1908, T. II, 15.

v Buzetu,²⁸ v Hohenbergu,²⁹ na Bledu³⁰ in tudi drugod.³¹ Sodeč po analogijah, je imel verjetno tudi uhan iz Goda nekdanj v zankah na spodnji strani priveske v obliki verižic.

Med gradivom v Museo Civico v Vidmu je tudi velik dobro ohranjen bronast, graviran uhan, ki je v inventarju zapisan pod lokaliteto »Taranto«. Po svoji velikosti in tudi ornamentiki, s tem da je rabil kot uhan na desnem ušesu ali pa na desni strani, je popolnoma podoben uhanu iz Fortuite (T. I, 9). Prav ta identičnost pa nam govori, da ga nikakor niso mogli najti v Tarantu. Ta uhan je kakor tisti, ki je najden v Godo di Gemona, podaril muzeju neki zbiratelj starin. Zdi se, da je v inventar pomotoma vneseno mesto darovatelja kot najdišče predmeta. Ni pa izključeno tudi, da je namesto »Tarcenta« vneseno ime Taranto. Ne glede na ta dva momenta ni nikake verjetnosti, da bi bil ta uhan najden tako globoko v Južni Italiji, ker doslej nimamo nobenega dokaza, ki bi govoril za tako možnost. Zato ne more biti dvoma, da pripada tudi ta uhan Vzhodni Furlaniji že glede na svojo identičnost z uhanom iz Fortuite in tudi glede na uhan iz Goda, ki ga je darovatelj prav tako podaril temu muzeju iz svoje zbirke.

Če pogledamo na splošno omenjene predmete teh grobišč, bomo videli, da imamo doslej samo nakit. Ako izvzamemo mali nožič in železno puščico iz nekropole v Fortuite, vidimo, da orožja kot takega nimamo nobenega. Škoda je, da nimamo vsaj površnega opisa grobov iz največje doslej znane nekropole v Fortuite, da bi vsaj vedeli, kakšni skeleti so bili tu odkriti. Zanimivi sta pa pri tej nekropoli dve dejstvi. Prvo je pač to, da nimamo nikakršne sledi keramike, a drugo, da tu ni nikakršnega sledu tujega materiala, kar bi vsekakor bilo pričakovati zaradi bližine langobardskega področja. Carla Someda de Marco je v najnovejši objavi gradiva iz Corno di Rosazzo že poprej omenjene uhane, ki so tako značilni za kottlaško kulturno skupino, etnično pripisal Langobardom. Po ornamentiki jih opredeljuje v II. langobardski stil. Na koncu svoje domneve se pa Someda omejuje, da je namreč ta tip bil uporabljen pri Slovanih, in sicer le »nelle regioni della Slavia«.³²

Glede na razne hipoteze raznih znanstvenikov, ki se ukvarjajo z vprašanjem, ali so uhani pri moških ali pri ženskih skeletih, lahko odgovorimo na osnovi cele vrste sistematičnih raziskovanj in izkopavanj, da so uhani v glavnem pridevek ženskih skeletov. V raznih slovanskih nekropolah se je lahko videlo, da so uhane v glavnem nosile le žene. Kolikor je pa kak uhan najden v moškem grobu, je pa bil najden le eden ali pa največ dva. Na grobišču v Fortuite v resnici ne vemo, kolikšno je bilo število uhanov v posameznih grobovih, vendar nam gradivo govori, da je moralo biti v posameznih grobovih tudi več uhanov.

Po najdenem gradivu ne smemo soditi, da so bila naša grobišča v Furlaniji bogatejša, kakor so n. pr. Köttlach, Perova pri Beljaku in ne-

²⁸ Dinklage, Frühdeutsche Volkskultur, T. IV. — Arheološki vestnik 1955, 123, T. I, 5.

²⁹ Archeologiai Értésítő 1897, T. I, 2—7.

³⁰ Kastelic-Skerlj, Slovanska nekropola na Bledu, 31, sl. 19.

³¹ Rad Jugoslavenske akademije 268, 1940, 29, sl. 27.

³² C. Someda, Reperti Archeologici, 22.

katera druga. Ako izvzamemo dve fibuli in emajlirane uhanе, moramo priznati, da je ves ostali material dokaj enoličen, kakor po obliki, tako tudi po ornamentiki. Po analogijah lahko presodimo, da ima ornamentika lokalen značaj, in sicer značaj Vzhodne Furlanije. Drugi moment, ki udari v oči, je identičnost uhana, najdenega v Fortuite, z uhanom, ki je v muzeju v Vidmu. Oba uhana potekata nesporno iz ene in iste delavnice. To nam dalje govori, da so morali imeti nosilci teh predmetov v teh krajih tako svoje obrtnike kakor svoje delavnice, ki so zadovoljevale domače potrebe. Sodeč po tem so prebivalci in obrtniki morali biti tu stalno naseljeni in niso mogli pripadati kakim potujočim rodbinam ali pa kakemu vojaškemu napadalnemu oddelku.

Vsa našeta najdišča, ki so okoli langobardskega limesa in sodijo v čas, ko je bilo slovensko ozemlje pod frankovsko nadoblastjo, pričajo, da so Slovenci že tedaj, to je v 9. stoletju, bili stalno naseljeni v teh krajih. Vendar so pa, čeprav živeči na skrajnem jugozahodu, morali biti v stikih s svojimi sonarodnjaki na severu in severovzhodu. Za to govori predvsem pojav emajliranih uhanov, njihovi ornamenti in barva emajla (T. I, 2, 3 in T. III, 1, 2), kakršne imamo tudi v nekropolah, ki so severno od Furlanije v centru köttlaške kulturne skupine. Tako bi naši primeri takih emajliranih uhanov govorili, da so v Furlanijo dospeli po trgovski poti. Delavnice za njih izdelavo bi bile potemtakem nekje na severu, ne pa na jugu — na področju današnje Furlanije.

Celotno gradivo, najdeno doslej v Vzhodni Furlaniji, pripada köttlaški kulturni skupini 9.—10. stoletja. Nikakor ga pa ne moremo staviti v 8. stoletje, kakor za posamezne predmete domneva Someda,³³ ker analognih predmetov za tako visoko datacijo nimamo.

RIASSUNTO

Scoperte archeologiche del periodo slavo nel Friuli orientale

Il materiale ripetutamente menzionato e classificato da alcuni scienziati come germanico oppure come longobardo serve di prova conclusiva per l'esistenza del popolo slavo nel Friuli orientale.

In questo saggio non si prende in considerazione che il materiale del Museo Civico di Cividale come pure quello del Museo Civico di Udine che comprende i luoghi della parte settentrionale del Friuli orientale. Benché questo materiale rappresenti soprattutto le scoperte casuali come quelle dalle necropoli: Corno di Rosazzo, Godo (Gemona) e Caporiacco (Pers), c'è nelle vicinanze di Cividale (Fortuite a Turida) anche una necropoli più estesa, intorno alla quale furono fatte delle ricerche sistematiche.

Tutto questo materiale, consistente in fibule, orecchini, anelli, un coltello ed una freccia, ha analogie nel materiale del gruppo di civiltà di Köttlach, ne menzioniamo alcuni luoghi di questo gruppo: Köttlach, Langenschönbichl, Krungl, Diemlach, Wallensdorf, il castello di Ptuj, Mengeš, Bohinjska Srednja vas, Pinguente ecc. Per la civiltà di Köttlach, oltre le fibule, come quelle di Fortuite, sono molto caratteristici gli orecchini a lunula con smalto, oppure incisi, come quelli trovati a Fortuite, a Corno di Rosazzo, a Caporiacco ed un orecchino che

³³ l. c. 22.

si trova al Museo Civico di Udine e messo nell'inventario come proveniente da Taranto. Siccome a Fortuite si trova un orecchino uguale per grandezza ed ornamento, anche quello di Udine deve provenire dal territorio nord-est d'Italia. Tra gli altri, cioè orecchini incisi, mostrano particolarità per le quali nella letteratura scientifica non troviamo comparazioni, tre orecchini di Fortuite a lunula con finimento a cono, poi due orecchini con finimento a — S. Istessamente non troviamo analogia per l'ornamento degli orecchini a lunula incisi.

Questi due fatti dimostrano una locale singolarità di codesti orecchini, permettendo nell'istesso tempo la supposizione che il popolo che adoperava questi oggetti, doveva avere le proprie botteghe per la loro manifattura. I suddetti fatti affermano ancora che codesto popolo doveva vivere colà con le proprie famiglie, giacché è sicuro il fatto che questi oggetti sono stati trovati su scheletri femminili ed infantili.

Orecchini a lunula con decorazioni a smalto sono oggetti importati dalla regione nord-est delle Alpi. Quest'argomento è basato su simili oggetti trovati nelle necropoli di quei luoghi.

Siccome poi è dimostrato che la civiltà di Köttlach, etnicamente appartiene agli Slavi, e precisamente al periodo dei sec. IX. e X., le sunnominate necropoli sono slave ed i resti colà trovati materialmente completano i fatti storici.





